

השיעור השבועי

גליון מספר 508

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

הרב המקדים: הג"ר יהודה כהן שליט"א
רב אורח: הרב"ג יעקב כהן שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"ל הזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידושים
20:39	19:49	18:59	תל אביב
20:36	19:47	18:58	חיפה
20:39	19:49	19:00	באר שבע
20:37	19:48	18:58	

ראה | כ"ט אב תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הלכות ברכות

גזירת הגיוס. התורה עדיפה על מעלת ארץ ישראל. לימוד תורה ללא תערובת מקצועות אחרים. לומדי התורה הם מגיני ארץ קדשנו. עניית אמן אחר ברכות שיש ספק בחיובן. ברכת מעין שבע רק בבית כנסת קבוע. טעה בעשיית ואמר "האל הקדוש שאין כמוהו". פשט וקבלה. חוזרים בתשובה קודם כל יאכלו כשר. מנחה בבין השמשות. זמן רבינו תם. סוף זמן תפלת מנחה

הרב פראנק ברח מהצבא

ג. בשנת תרע"ח היתה מלחמת עולם, ואז הבריטים התחברו יחד עם ארצות הברית, והטורקים היו כאן בארץ, והרב פראנק היה נתין אמריקאי, ורצו הטורקים לגייס את כל הנתנים האמריקאים. אמר לו אחד ממשפחתו, עושים פשיטה בכל שכונת גאולה, תיזהר שלא יתפסו אותך. והוא לקח קסת ודיו לכתוב - אז לא היו עטים - לקח ספרים על בית המקדש, והלכו בין הסמטאות, הבריחו אותו מכאן ומכאן, שלא יתפסו אותו השוטרים הטורקים, עד שהגיעו לרחוב חב"ד בעיר העתיקה, ושם עלה לעליית גג, ובמשך חודשים לא יצא משם, עשה מעצר בית מרצונו... וישב שם ולמד, וכתב חיבור על בית המקדש. וברח מהצבא כי רצה ללמוד תורה.

נצטרך ח"ו לעזוב את הארץ

ד. מרן זצ"ל בשנת תשע"ג היה חי איתנו - נפטר בתשע"ד - והיה בצער, ודיבר אחר תפלת שחרית, והקליט אותנו, ועכשיו פרסמו את זה ברבים. אני רוצה לקרוא לכם את המילים המדויקות של מרן, כשביידי הקים ממשלה עם השונאים שלנו, וכך אמר: מרחפת עלינו גזירה קשה, גיוס בני הישיבות. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, רוצים לבטל את הנחת רוח הזה. אנחנו מוקפים שונאים, מוקפים אויבים, והרשעים האלה שונאי התורה, כל זה לא אכפת להם, רוצים לגזור עלינו גזירות קשות ורעות. בצרה גדולה אנחנו. התורה בסכנה, מתי יהיו תלמידי חכמים, אם מגייסים אותם לצבא? רבותי, אנחנו בצער גדול, סכנה גדולה, תחוסו על בניכם, תחוסו על בני בניכם שיעסקו תורה. איך זה יהיה, ילך מידינו, נצטרך ח"ו לעזוב את ארץ ישראל, לנסוע לחו"ל. אלו המילים מילה במילה ממה שאמר מרן זצ"ל.

התורה שהיא מאירה את העולם, נוכח בקרוב בע"ה לביאת אורו של משיח צדקנו, שיבוא ויגאלנו במהרה בימינו. אמן.

מדברי הרב יעקב כהן שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, ברשות מר חמי מרן ראש הישיבה שליט"א. הערב יום השנה השלישי לאבא ז"ל, בע"ה ביום שני תחיה עצרת בשיבת פורת יוסף גאולה עם גדולי ישראל, בראשותו של מרן הראשון לציון. רק אומר נקודה אחת שאבא תמיד היה מדבר עליה, בענין תפלה, שהתפלה צריכה לבוא מעומק הלב. כי מי שיש לו בעיה בפרנסה, שלום בית, חינוך הבנים, בריאות, הקב"ה מדבר איתו, כדי שיפנה אליו ויבקש ממנו מעומק הלב. ואם מתפלל מעומק הלב, תפלתו מתקבלת, ובלבד שמתפלל בלב שלם. אדם שמקבל מכה לפני הכל צריך להתעורר בעצמו. בע"ה נוכח להתקרב לבוא עולם על ידי התפלה שלנו ונוכח לגאולה השלימה.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגאון מקים עולה של תורה לאלפים ולרבבות הגאון רבי יהודה כהן, ראש ישיבת "יקרי ירושלים", יש לו כמה סניפים, אשרי ואשרי חלקו, כפי שציון היה דבק במרן עשרות שנים, ומרן היה אוהב אותו מאוד, כי ראה שמעמיד תלמידים הרבה מתוך יראת שמים, כמעט כל בוגרי ישיבתו כיום הם בני תורה ושומרי מצוות בדקדוק, כי ספגו את היראת שמים מכבוד הרב. יאריך ימים ושנים, מתוך בריאות, ועוד יעשה כהנה וכהנה. וכן חזק וברוך לראש הישיבה הגאון רבי יעקב כהן, בנו של מורנו חכם שלום כהן זכר צדיק לברכה, שהשבוע ביום שלישי פקודת שנתו.

לא תשכח

א. אנו נמצאים בשבוע היאר צייט של מו"ר חכם שלום זצ"ל, כולם זוכרים שכאשר הקימו ממשלה בשנת תשע"ג, נתניהו זרק את החרדים ולקח את לפיד, והקימו ממשלה, אסור לשכוח לו את זה! ואז היה כינוס של מועצת גדולי התורה יחד עם מועצת חכמי התורה, וחכם שלום זצ"ל - שהיה ראש המדברים בכל מקום - לא יכל לדבר, ופרץ בבכי, אנחנו זוכרים את הבכיות שבכה כשהתייחס לגזירת הגיוס, ואז אף אחד לא חשב על חוק גיוס שירצו לגייס חמשת אלפים בשנה, מי יצא לשמור ומי לשייבה, ולכל היותר דיברו שלא יהיה תקציב מהמדינה לכמה בחורים, ולא צריך את הטובות שלהם. וכי היו אז עצורים? היום יש תשעה עצורים, רובם ספרדים, שנמצאים בכלא. ואפילו שלא היה אז דבר כזה, חכם שלום בכה בדמעות שליש, דיבר כמה מילים וסיים.

אם חכם שלום היה חי

ב. אם חכם שלום היה חי איתנו, לא היה נותן לדבר הזה להגיע. היה צריך להעביר את חוק הגיוס לפני הקמת הממשלה, כמו שכתוב בהסכם הקואליציוני, עוד לפני התקציב הראשון, ולא לשמוע לחכות לאחר התקציב, עבר התקציב הראשון ועבר גם השני, חבל שכל נציגי הדתיים שמעו לו! קשה להאמין לו, בפרט שאין לו אמונה, ואי אפשר לסמוך על הבטחות שלו. ומסכנים בחורים. הם עוצרים בעיקר ספרדים, כי יודעים שיש מהם שהאמא חלשה, האבא חלש, וצריך לחזק אתכם, בשביל זה אני מדבר עכשיו. וכי כאן זה רוסיה עם שלטון קומוניסטי, שהבולשביקים עצרו יהודים, והם הולכים ועוצרים בחורי ישיבות, באמצע הלילה דופקים בדלת חזק. תסתכלו בעיניי מי זה, ולא תפתחו להם את הדלת, צריכים להיות חזקים, "ויגבה לבו בדרכי ה'". זה לטובתם של החילונים, כי התורה שלנו שומרת גם עליהם. ה' יעזור שנעבור את התקופה הקשה הזו. אם מרן האבא זצ"ל היה חי, אוי כמה היה בוכה.

מדברי הרב יהודה כהן שליט"א: דיברנו שהמלחמה נגד בני התורה היא כישלון גמור, אף אחד לא יצליח להכניע את בני התורה, אי אפשר לנצח את התורה, כי היא חלק אלוה מומל. אני זוכר את מרן זצ"ל, הייתי שכנו, מיומי הראשון שהייתי בירושלים עד יומנו האחרון הייתי מחובר אליו. כמה מסר נפש למען התורה, כמה למד תורה, כמה לימד תורה, אין מקום בארץ ובעולם שלא הלך לשם ללמוד תורה את עם ישראל. וכשהיה חוזר אחרי נסיעות בשעות המאוחרות של הלילה, היה מומשך לשבת וללמוד, בלי הפסקה. ופעם הגיע האברך שכתב את החידושים שהרב חידש בלילה, ומרן הסתכל עליו ושאל, למה באת כל כך מוקדם? אמר לו, הרב, עכשיו השעה שבע בבוקר. אמר לו מרן, סליחה, שכחתי לישון הלילה. שמעתם דבר כזה פעם שמישהו שוכח לישון? אבל מרן שכח לישון. אני זוכר שהייתה תנות ספרים בגאולה, שהיו שם כל הספרים העתיקים, ומרן זצ"ל היה עולה על הסולם בשביל הספרים ולומד תורה על הסולם, וגומר חצי ספר או את כולו.

הזכרנו גם את רבינו הגדול חכם שלום הכהן זצ"ל שעסק בתורה ולימוד תורה, גדולי התורה הללו הם לנגד עינינו, ומשום כך אנחנו אומרים, "המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד", המלחמה נגד בני התורה לא תצליח בשום פנים ואופן. גם רבינו הגדול מרן הראשון לציון שליט"א, כמה מוסר נפש למען התורה, ומדבר תמיד נגדם, שהם מנסים לחבל, אבל הם לא יצליחו לעשות שום דבר.

ואני אומר, אשריכם בני תורה יקרים, עליכם העולם עומד, חזקו ואמצו, תמשיכו ללמוד בעוצמה, ביראת שמים טהורה, בהתמדה, ולא לפחד משום דבר בעולם. בזכות המאור של

ישיבת ליקווד

ה. וכבר קדמו הרב שך, שגם הוא אמר שנצטרך לברוח לחו"ל, וגם אני אמרתי כך לפני קרוב לשנתיים כשהייתי בתפקיד רשמי, ולא פחדתי, "לא תגורו מפני איש", למרות שהגישו עלי תלונות ועשו בלגן בתקשורת, אבל לא צריך לפחד, צריך לומר את האמת, יש לנו יראת שמים, יש לפחד רק מהקב"ה, יש לנו תורה קדושה, ואמרנו שצריך לרדת מהארץ אם לא יתנו לנו ללמוד. בישיבת ליקווד צריכים עוד כמה מאות בחורים להגיע לעשר אלף תלמידים, כדי לקבל אישור מטרמפ לקבלת תקציב גדול, ועכשיו אי אפשר לצאת מהארץ כי סגרו אותנו... אבל אם נוכל לצאת ניסע לליקווד ונלמד שם תורה. היה אחד שדיבר ואמר, לא נרד מהארץ! אולם צריך שידע שזו דעת התורה האמיתית של הרב שך ומרן זצ"ל. ומה המקור של מרן?

למה הראשונים לא עלו לארץ

ו. מצאתי מקור לדבריו, בשו"ת הרשב"ש (סי' ב) - בן התשב"ץ - שואל, למה האמוראים והראשונים לא עלו לארץ ישראל, אביי ורבא היו בבבל, וכן הרי"ף הרמב"ם והרא"ש היו בחו"ל, והרי הכל מעלין לארץ ישראל (כתובות ק:), אורא דארץ ישראל מחכים (ב"ב קנח:), לכן בהגדה אומרים כנגד ארבעה בנים... אחד תם, וירושלמי (פסחים פ"ה ה"ד) הגירסא אחד טיפש, כי בארץ האויר מחכים, ואם בכל זאת נשאר תמים הוא נחשב טיפש... (ליקו"ש אורח הגש"פ אות קלה). גם המרדכי היה בגרמניה, והוא ואשתו וחמשת ילדיו נהרגו בפרעות, ולמה לא עלו לארץ? ומבאר הרשב"ש, שזהו מפני שלא היה אפשר ללמוד תורה בארץ ישראל, היו צריכים ללכת ולזרוע כמה עגבניות כדי למכור אותם להתפרנס ולאכול... ומבטלים מהתורה, והתורה למעלה מהכל. הרשב"ש לא יחיד בדבר, כיוצא בזה כתבו בספר תשב"ץ קטן (סי' תקנט), הארוחת חיים (ח"ב סי' עג עמי תריב), הכל בו (סי' קכו) והמאירי (כתובות קיא), דברים מפורשים שהתורה יותר חשובה מיישוב הארץ. וכאשר אי אפשר ללמוד תורה בארץ ידור בחו"ל, כי כל מעלת ארץ ישראל היא רק בתורה, ובלי התורה מה אנחנו עושים פה, גם השמאלנים שכבשו את הארץ וגירשו את הערבים, מכח מה עשו זאת, רק על סמך התורה שלנו שהבטיחה לנו את הארץ. והתנ"ך זה הקושאן שלנו על הארץ.

העיקר היא התורה

ז. מרן בספר חזון עובדיה על הגדה של פסח (עמ"פ פא), כתב לבאר מה שאמרו בהגדה "אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו", שדברים אלו מכוונים נגד החלוצים החופשיים החושבים לבנות את ארץ ישראל בלא תורה, לכן אמר שהעיקר היא התורה, ולכן לא אמר אילו הכניסנו לארץ ישראל ולא נתן לנו את התורה דינו, כי ארץ ישראל בלא תורה אינה טובה יותר מחו"ל. ואדרבה מוטב להישאר בחו"ל ולא לעשות עבירות בארץ ישראל, שהם מכעיסים את המלך בפלטרין שלו, ועליהם נאמר (ישעיהו י"ב) "מי יבקש זאת מידכם רמוס חצרי". ע"כ.

איני רר אלא במקום תורה

ח. לפני כמה שנים ביקרתי בג'רבא ושאלו אותי אם לעלות לארץ או לא, ומישהו אחר במקומי היה אומר, בודאי, הכל מעלין לארץ ישראל. אבל אמרתי להם, תלוי איפה תגורו, אם תלכו לגור ברעננה או בצפון תל אביב, אל תעלו לארץ ישראל, ועדיף שתישארו בג'רבא, כי יש שם הרבה תורה ב"ה, כאלף יהודים יודעי תורה, לומדים תורה. ורק אם תבואו לארץ לגור בשכונת הבוכרים, או בבני ברק במקומות הטובים... במקומות של חרדים לדבר ה', אדרבה תעלו לארץ ישראל. אחר כך אמרתי את הדברים בשיעור, ותקפו אותי, גם מהממשלה כמה פעמים תקפו אותי.

לשמור על ההשקפה הנכונה

ט. פעם הלכתי לאיזה מנהיג דתי לדבר אתו על חוק הגיוור, כי הוא תמך אז בחוק של שר הדתות שהיה חוק בעייתי, והלכתי לשכנע אותו שלא יתמוך, וכשבאתי אצלו אני רואה על השלחן "ידעו את אחרונות" ו"ישראל היום", שאלתי, מה זה? אמרו, הוא מקבל וקורא כל יום. עכשיו תבינו מאיפה ההשקפה הזו של חלק מאותם דתיים שאינם חרדים לדבר ה', לא כולם אבל יש מהם - אני אומר מבירור - שמדברים נגד בני התורה ואומרים שצריכים ללכת לצבא. וההשקפות שלהם מידיעות ומעריב וביאליק. לכן צריך להזהר לשמור טוב על ההשקפה הנכונה.

היזהרו מן הצבועים

י. השבוע היה אצלי ראש ישיבת יד אהרן הגאון הרב יהושע אייכנשטיין, שהוא חתנו של הגאון הרב בצלאל ז'ולטי, וביקש ממני להתריע, שיש איזה אחד שקוראים לו הרב דוד לייבל, שיש לו גרורות, ושולח אנשים לישיבות הקדושות

² אחד הרמ"ם שלו חיבר ספר שלם על פי ההשקפה שלו, שצריך לחבר את התורה עם הציונות והצבא. וכותב בספר שלו, החרדים צריכים לצאת מהגטו שלהם. לתורה קורא גטו... צריך להיזהר מההשקפה שלהם.

בעיקר לספרדים, כדי לשכנע אותם לבוא לישיבה שלו, ואצלו האידיאל ללמוד גם כן שפות וכל מיני דברים אחרים, ולא רק תורה. הרב אייכנשטיין דיבר איתו כמה שעות לשכנע אותו שהעיקר זה התורה, וכמו שאמר רבי נהוראי: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה (קידושין פב), ולמה אתה משכנע אותם ללמוד כל מיני מקצועות או ללכת לצבא. והביא לי סטטיסטיקה, שכמעט כל מי שפיתח אותם, הם ספרדים, ולקח רק כמה אחדים אשכנזים שהיו על הגדר. וכך הורס בחורי ישיבות. לכן צריך להיזהר לא לשמוע בקולו בשום פנים ואופן.² אני לא מכיר אותו, אבל נאמן עלי הרב אייכנשטיין שדיבר איתו במשך שעות. צריך שתהיה השקפה נכונה.

גם במעלליו יתנכר נער

יא. תראו, כשמרן היה צעיר, רצו ללמד אנגלית בישיבת פורת יוסף, כי היו שולחים רבנים לקהילות בחו"ל, ומרן שהיה בחור הקים מרד נגד ההנהלה שלא ללמוד אנגלית, ולא ללמוד מקצועות חול, אלא רק תורה, אין לנו שיוור אלא התורה הקדושה, התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה כא). הרב נלחם כבר בצעירותו בדבר הזה. פעם היה דיון במועצת החכמים אם ללמוד אנגלית בתלמודי תורה שלנו או לא, וחכם שלום הוביל את המהלך - וגם מרן הסכים אתו כמובן - שצריך רק תורה, כי התורה למעלה מהכל.

אלף למטה

יב. וכן מובא במדרש (במד"ר כב, ב. בתחומא מטות, ג. ילקו"ש במדבר לא, ג) על הפסוק "אלף למטה אלף למטה", "שנים עשר אלף חלוצי צבא", שעל כל שנים עשר אלף אלף חיילים שהיו נשלחים לקרב, היו שנים עשר אלף עומדים בתפלה. ומובא עוד במדרש, שכשהיה דוד שולח אנשים למלחמה, היה מושיב כנגדם ללמוד תורה, שבוכות התורה יצלו. ובגמרא (מכות י). אמרו, אמר דוד המלך (תהלים קכב, ב) "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. ולא אמר כיפת ברזל, או חיל האויר, ולא צנחנים... אלא העוסקים בתורה הם שנותנים את הכוח לחיילים ולכיפת ברזל, ובזכותם הם מצליחים, אבל אם לא היו לומדים תורה, מי יודע מה היה קורה בארץ ישראל.

מי יחלוק על דברי חז"ל

יג. יש שלא מבינים את זה, ויש להם שנאה לתלמידי חכמים, שנאה לבני תורה, אוי ואבוי כמה ששונאים אותנו. אי אפשר להבין. אני הייתי בתפקיד עשר שנים, והכרתי אנשים כאלו, יש גם שרי ממשלה, ששונאים בני תורה חרדים. וכי הם חולקים על הגמרא הזו שעומדים בירושלים בזכות לומדי התורה, ולא כתוב בזכות אחרים. אם הם חולקים, הם אפיקורסים, כופרים, ואסור לצרף אותם למניין! כי אין לחלוק על הגמרא ומדרשי חז"ל, אולי הם קראו ידיעות ומעריב ומשם ההשקפות שלהם.

חזק ונתחזק

יד. לכן רבותי, נתחזק כולנו, ואני מחזק את כל בני התורה. יושב לידי הרב יהודה כהן חבר מועצת החכמים, ובישיבת מועצת החכמים האחרונה דיבר חריף מאוד, ואני מחזק את ידי: הרב, תמשיך, עם כל מה שכבודו לא צעיר, עד מאה ועשרים, אבל יקחו אותך ממקום למקום, לך לישיבות ותחזק את בחורי הישיבות, שלא יפחדו. "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיהו נד, יז). אריכות ימים ושנים עד מאה ועשרים.

ברכות שיש ספק בברכתן

טו. נמשיך את הנושא שדיברנו בשיעור הקודם, האם לענות אמן אחר ברכות שיש ספק בברכתן, ובמבוא לילקוט יוסף ברכות חלק ב' שיצא השבוע, הבאנו 64 דוגמאות לכך, ובשיעור אמרנו 10 או 15, ונמשיך. דוגמא נוספת, לגבי ברכה מעין שבע, לפני כמה זמן הייתי בשבת חתן של משפחה, והתפללו במלון ושאלו אם לומר ברכה מעין שבע, היה אחד שאמר להם: כן כן, תגידו, מתפללים כאן. אבל זה היה נראה אולם ספורט של בית המלון, ולא בית כנסת קבוע, ואם כן אסור לומר שם ברכה מעין שבע. הש"ך התחיל לומר ברכת מעין שבע, ואני לא הפסקתי אותו באמצע, כי אחר כך יהיה ודאי ברכה לבטלה, וכשסיים "ברוך אתה ה' מקדש השבת", כולם ענו אמן, ואני לא עניתי אמן, כי זו ברכה לבטלה. ואסביר.

טעמים לברכת מעין שבע

טז. יש חמשה טעמים למה נתקנה ברכה מעין שבע, האחד, בגמרא (שבת כד:) וברשי" שם, מבואר שתיקנו ברכה זו כנגד המאחרים, עד היום אנחנו רואים אנשים שמאחרים לתפלה בערב שבת, עד שמתקלחים ומתלבשים... ובזמן הגמרא בתי הכנסת היו מחוץ לעיר³, ולא היה אור בחוץ, כי לא היו חשמלים, היה

³ כי בתוך העיר כתוב (שבת יא.), כל עיר שגגותיה גבוהים מביית הכנסת לבסוף חרבה, שצריך להרוס את בית אלוקינו, ולא לבנות בית יותר גבוה, וכשביית הכנסת היה מחוץ לעיר יכלו לבנות לגובה כמה שרוצים. המאירי (שם) כותב, שכל האיסור דוקא כשבונים לגובה ליופי,

חושך אפילה, והמאחרים היו מופחדים שכולם יגמרו את התפלה וילכו, והם יצטרכו ללכת לבד, והרי יש חיות רעות ולסטים, ולכן היו מתפללים מהר בלי כוונה, לכן תיקנו רבותינו ברכה מעין שבע, כדי שלא יפחדו ויוכלו להתפלל בנחת, כי יודעים שיש ברכה מעין שבע, וביתיים הם מסיימים את העמידה, וילכו כולם יחד לביתם. **טעם שני**, כתב המחזור ויטרי (ס' קה, הל' פסח ס' סב) בשם רש"י, משום שבליל שבתות מצויים מוזיקים, וגם שיש סכנה מפני המתים שמוצאים מנוחה בליל שבת. **טעם שלישי**, כתב הכלבו (ס' לה) בשם רבי נתן (ספר המחכים עמ' יט), שבליל שבת משמש מוזל מאדים, והוא מסוכן, ולכן תיקנו ברכה מעין שבע כנגדו. **טעם רביעי**, בירושלמי (פ"ח דברכות ה"א) אמרו שמברכים ברכת מעין שבע, מפני שאין יין מצוי - היתה עניוה - ולכן שלח ציבור יורד לפני התיבה וחותר "מקדש השבת", ופותר את הציבור מקידוש. **טעם חמישי** על פי הקבלה, שחז"ל תיקנו חזרת הש"ץ בשחרית ובמנחה כדי להוציא ידי חובה את מי שלא יודע להתפלל, וגם היום תקנה ממקומה לא זזה ועושים חזרה, אבל בערבית כיון שהיא רשות לא הירחוק חכמים לעשות חזרה, ומי שלא יודע להתפלל ערבית, היא רשות. ועל פי הקבלה ברכת מעין שבע היא במקום החזרה, כי ערבית רשות ביום חול, אבל בשבת ערבית חובה, והקילו חכמים לברך ברכה אחת מעין שבע ולא חזרה שלימה, אבל על פי המקובלים היא במקום החזרה.

אם מעין שבע במקום חזרה

יז. נפקא מינה אם צריך לפסוע שלש פסיעות כמו בעמידה או לא. ועוד נפקא מינה, אם עונים קדיש וקדושה באמצע. וכן, בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים הש"ץ אומר בברכת מעין שבע "המלך הקדוש שאין כמוהו", כך כתבו בספר האגודה (זימא פז), המהרי"ל (סדר תפלות של ר"ה אות ה, הל' עש"ת אות ד), וכן הבית יוסף (ס' תקפב) בשם רבינו מנוח (פ"י מהל' תפלה). אבל מהר"ם מרוטנבורג (הובא בספר מנהגים עמ' ה) כתב שתמיד אומרים "האל הקדוש שאין כמוהו", גם בשבת תשובה. וכן כתב מהר"ם בתשובה מכתב יד (ס' עג). ומרן בשלחן ערוך (ס' תקפב ס"ג) פסק שאומרים בשבת הזו "המלך הקדוש שאין כמוהו". וכתב מרן החב"ב - היה לפני כשלש מאות שנה - בשו"ת נכסות הגדולה (הגב"י ס' קה), שאם אמר בשבת תשובה "האל הקדוש שאין כמוהו" חוזר ומתקן, ואם חתם חזר לתחילת ברכת מעין שבע. וכן פסק האליה רבה (ס' קב), מטה יהודה (שם), שלמי חגיגה (דף קצ"ז ע"ד), מטה אפרים (שם סעיף ה). לעומת זאת הפרי חדש (ס' תקפב ס"ק) חולק וסובר שברכה זו היא תקנה ולא ממש חזרה, ולכן אם סיים את הברכה וחתם לא חוזר, ושכן כתב מהר"ש - רבי שמואל - גרמיוזאן, שאם טעה ואמר האל הקדוש לא חוזר. וכך ההלכה.

המלך הקדוש שאין כמוהו

יח. פלא שמרן החיד"א (מחזיק ברכה ס' רסח) כתב לא כך, וכתב שמי שלא אמר "המלך הקדוש שאין כמוהו" חייב לחזור, ואפילו שעל פי הפשט לא חוזר, אבל רבינו האר"י ז"ל כתב שהיא במקום החזרה, ואם כן כמו שבחזרה מי שלא אמר חוזר, כך גם במעין שבע. וכן כתב השערי תשובה (ס' תקפב ס"ג), וגם רבי יוסף חיים ברב פעלים (ח"ב חזון"ט ס' כג) ובספרו בן איש חי (פר' נצבים אות יח), כתב שמי שלא אמר "המלך הקדוש" חוזר. ותמוה שהרי בתלמוד שלנו לא כתוב שמעין שבע היא בגלל החזרה, אלא מפני העם שבשדות, ויש לצרף את הפוסקים שאומרים שאפילו בכל התפלות בעשרת ימי תשובה, מי שטעה ואמר "האל הקדוש" לא חוזר, ומהם הראב"ה (ברכות ס' מ), הר"ה בעל המאור (ספ"ק דברכות יב), רבי ישעיה מטרנאני הראשון (בפסקי ספ"ק דברכות), שבלי הלכת (ס' שה), רבי יהודה החסיד (בתוס' ברכות יב), ואף שאין הלכה כמותם, אלא כהר"ף והרא"ש (ספ"ק דברכות) והרמב"ם (פ"י מהל' תפלה ה"ק) שחזרו, ולא חוששים לסב"ל, שכן המנהג פשוט, אבל בברכה מעין שבע שהיא מפני הסכנה אינו חוזר. ויש לצרף סברת מהר"ם והרדב"ז הנ"ל שלכתחילה אומרים "האל הקדוש שאין כמוהו", ולכן בדיעבד אם אמר "האל" ולא "המלך" לא חוזר.

לחקת אחרונים

יט. יש עוד סברא, על פי מה שכתבו התוס' (ברכות מו) והרא"ש (בפסקי שם) ועוד, שכל ברכה בה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, אבל בברכת מעין שבע יש בנוסח רק "ברוך אתה ה'", ולא "אלוקינו מלך העולם", אלא כשאומרים "האל הקדוש שאין

אבל מותר לבנות לגובה לצורך מגורים, וכל שכן בארץ ישראל שמקיים בזה מצות ישוב ארץ ישראל.

⁴ אחי הרב יעקב זצ"ל אמר פעם בשיעור, שכל רבני הספרדים היו עושים תמיד כמו המקובלים, עד שבא אבא ושינה ועשה כמו הפשטנים. כך אמר. הערת לו, שנעלם ממנו יביע אומר, שהביא קרוב לחמישים פוסקים ספרדים - אין צריך לומר אשכנזים, כמו החתם סופר (חזון"ט נא) ועוד - שכתבו שעושים כמו הפשטנים ולא כמו המקובלים. אמר, לא ידעתי. ומה שעשה מרן רק החזיר עטרה ליושנה.

⁵ זה ספר עב כרס, טוב להוציא ספרים עבים, כי יש בהם הרבה חומר, ובשביל מה להוציא ספר דק ולחלק אותו לכמה כרכים... לא צריך להכביד על הציבור, וגם שייהיה יותר בזול, ספר אחד יותר זול מעשרה ספרים...

כמוהו" זה במקום "אלוקינו מלך העולם". כך כתבו האור זרוע הגדול ח"א (ס' כז), מחזור ויטרי (עמוד קמד), רבי יהודה החסיד (ברכות יב), ועוד. ולפי זה מה לי אמר "האל" ומה לי אמר "המלך", גם אם טעה יוצא ידי חובה, ולא חוזר. וכך כתבו להקת אחרונים, ומהם הגינת ורדים (גן המלך ס' קטט), יד אהרן אלפנרדי (ס' תקפב בהגב"י), שלחן גבוה (שם אות ז), ישועות יעקב (ס' תקפב), פרי מגדים (א"א ס' קב), אהלי יעקב (לד"ה, דס"ה ע"ב), דרך החיים לגאון מליסא (שם), תפלה לדוד (ס' קצט), קיצור שלחן ערוך (ס' קכט סעיף ד). וכתב בספר טהרת המים (בשו"ת טהרה מע' א אות עב) ובספרו שו"ת מעט מים (ס' כ אות יט), שאף במקום שהמקובלים הכריעו לברך, כל שיש מחלוקת בפוסקים חיישין לספק ברכות, ואין לברך. וכן כתב בברכת יוסף ח"א (עמוד קא).

פשט וקבלה

כ. מרן ביביע אומר (ח"ב חזון"ט ס' כט אות ו) ובחזון עובדיה (ימים נוראים עמ' פה, שבת א עמ' שפה) הביא את החיד"א והבן איש חי, ותמה עליהם, למה פסקו בזה כמו המקובלים, הרי כלל גדול בידנו, כשהמקובלים והפשטנים חולקים ביניהם, רק היחידים השרידים אשר בעם שכל מעשיהם על פי הקבלה ינהגו כמו הקבלה, אבל כל העם עושים כמו הפשט, כך כתב הרא"ם (בתשובה ס' א) - היה לפני כחמש מאות שנה - ואחריו בקודש הרדב"ז (ס' לו, פ), וכן כתבו הגאון רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חזון"ט ס' יב, דכ"ב ע"ד), הגאון רבי מרדכי כרמי בספרו מאמר מרדכי (ס' נב אות א), רביד הזהב (סימן לט), ברכת יוסף ידיד (ח"א דף קא),⁴ ופלא שכך כתב החיד"א, שהרי הזכרתי כמה פעמים מה שכתב בספר לקט הקציר⁵ (סימן לב ע"ב כ"ז) - לרבי אברהם כלפון מרבינו לוב - שבשנת תקס"ד פגש בליוורנו את מרן החיד"א - היה שם בית דפוס גדול וכנראה החיד"א בא להדפיס שם את ספריו - ושאל אותו על פתגמא דא, איך אתה רגיל לפסוק כמו הפשטנים או המקובלים או האר"י ז"ל? ואמר לו החיד"א פה אל פה, אני רגיל לפסוק תמיד כמו מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו, ורק במקומות שרבינו האר"י החי - האר"י ז"ל - חלק, לעצמי אני עושה כמו האר"י, ולציבור אני מורה כמו מרן השלחן ערוך. ולמה פסק כאן שמי שלא אמר "המלך הקדוש" חוזר.

מעין שבע בבית כנסת

כא. עוד דוגמא, האם לומר ברכה מעין שבע בבתי מלון, כגון שעושים שבת חתן בבית מלון ונותנים להם איזה אולם הרצאות⁶ שיתפללו שם שחרית, מנחה וערבית, ומביאים לשם ספר תורה, אבל זה לא מיועד לבית כנסת, ולכן לא אומרים שם מעין שבע, ולפי הקבלה שהיא במקום חזרה יש לומר מעין שבע בכל מקום. פעם היו נוהגים שחתן שמתחתן כל השבוע של השבע ברכות נמצא בדירתו, אני זוכר שבנו של אחד השכנים שלנו ברחוב אלקנה התחתן, וכל השבוע התפללו בביתו, שחרית, מנחה וערבית, וגם בשבת, ומרן התפלל שם בליל שבת, והדין שלא אומרים מעין שבע, וגם בבית אבלים, שבאים מניין לביתם ומתפללים, לא יאמרו מעין שבע, ואפילו יש שם ספר תורה, אבל זה לא בית כנסת קבוע. פעם עשו הפגנה ברחוב בר אילן - בקרוב עוד מעט... - וכל תושבי השכונות שבסביבה התפללו שם, ושאלו אם לומר ברכת מעין שבע, והשבתי שלא לומר. אבל האשכנזים בירכו, ואמרת, רבותי, לא תענו אחריהם אמון, כי לפי ההלכה לדין זו ברכה לבטלה, ואף שהם הולכים אחר הפוסקים שלהם, אין דבר בלי מחלוקת, ואמרנו בשיעורים הקודמים שכל שיש ספק בברכה, זו ספק אמון יתומה, וכל העונה אמון יתומה יתייתמו בניו ח"ו (ברכות מז), איזה חמור! לכן לא תענו אמון. גם בשבת חתן או בבית האבל שאומרים שם ברכה מעין שבע, לא תענו אמון, אלא תגידו להם שלא יברכו, ואם בירכו לא תענו אמון.

מנחה בבין השמשות

כב. עוד דוגמא, אנחנו יודעים שלכל תפלה יש זמן, לשחרית למנחה ולערבית, וזמן מנחה עד הערב (ברכות כו), והכוונה עד צאת הכוכבים, ויש מי שפירש עד השקיעה, אבל ר"ת בספר הישר (חידושים ס' רכא) ועוד ראשונים רבים פירשו עד צאת הכוכבים. רבי יעקב רקח בספר שערי תפלה (דיני מנחה אות ב) כתב שקיבץ את כל הראשונים הסוברים שתפלת מנחה עד צאת הכוכבים, שהרי בין השמשות - מהשקיעה עד צאת הכוכבים - זה ספק יום ספק לילה, ותפלת מנחה היא התפלה

⁶ באים לשם 'הידברות' או 'ערכים', להרצות בפני נשים וגברים. צריך להחזיר קודם את הנשים ואחר כך את הגברים... ודבר ראשון שינחו אותם כשהזורים בתשובה, שישמרו על כשרות המאכלים, אם אוכלים דבר לא טוב, מתקיים בהם הפסוק (ויקרא יא, מג) "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם", אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם (זימא לט), וכי איינשטיין היה מטומטם!? פעם אמרתי את זה ביזידים והתקפז אותי, למה קראתי להם מטומטמים... אבל הסברתי שמטומטמים בחכמה האלוקית, ולכן קשה מאוד להחזיר אותם בתשובה. לכן אם הוצים שיחזרו בתשובה קודם כל שיאכלו כשר, "חלק" בשיטת בית יוסף.

השניה ביום, ולכולי עלמא היא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ועוד שהתפלה רחמי ניהו. וכיון שכך אפשר להתפלל מנחה בבית השמשות. לכן אם ממתנינים למנוין בבית הכנסת מעט לפני השקיעה, ועוד חמש דקות אולי יבוא עשירי, עדיף להתפלל בציבור בין השמשות מאשר תפלה ביחיד לפני השקיעה, כי המנהג פשוט שמתפללים מנחה עד צאת הכוכבים (יח"ד ח"ה סי' כב). והכוונה לצאת הכוכבים שלנו, שגלגל החמה מתכסה מועיניו, רבע שעה או עשרים דקות אחר השקיעה, תלוי בקיץ או בחורף, שזה נקרא זמן בין השמשות.

זמן רבינו תם

כג. אמנם לדעת רבינו תם, השקיעה ובין השמשות שלנו הם יום גמור, מכוח קושיא מהגמרא בשבת (לה). לפסחים (צד), ולכן סובר שרק 58 דקות אחר השקיעה הראשונה מתחיל בין השמשות, ולאחר מכן צאת הכוכבים. זו שיטת ר"ת, והוא לא יחיד, יש שלשים ראשונים הסוברים כמותו, ואולי אפילו יותר, בילקוט יוסף (שבת א ח"א עמ' תשכט והלאה) הבאנו מיישור שספר שמונים ראשונים. לכן מרן תמיד עורר להחמיר לכתחילה במוצאי שבת כמו רבינו תם במלאכות דאורייתא. פעם אמר לו הרב משאש זצ"ל, כבוד הרב, אנחנו לא נהגנו במרוקו להחמיר כרבינו תם. אמר לו, אפילו שלא נהגת, כדאי לנהוג, כי לרבינו תם אדם שעושה מלאכה אחר צאת הכוכבים שלנו חייב סקילה, ובשמים לא יסתכל עליו, ויאמר לו, אתה מחלל שבת. אמנם זו חומרא ולא חובה, כי המנהג כמו הגאונים, אבל כדאי להחמיר כרבינו תם, כי יש הרבה ראשונים שכך דעתם.

המנהג כהגאונים

כד. אך המנהג כדעת הגאונים, והם רב שרירא גאון, רב האי גאון, רב ניסים גאון ועוד, הביאם מהר"ם אלשקר (סי' צו), ושכן כתב הנגיד רבי אברהם בן הרמב"ם, ואף שיש חולקים בדעת הרמב"ם, זו סייעתא לומר שכך דעתו. וכתב מהר"ל - רבי לוי

- בן חביב (פ"ב מהל' קידוש החודש ה"ט), שכן דעת שלשת עמודי ההוראה - הר"ף, הרמב"ם והרא"ש, ומוכיח את דבריו. גם מרן החיד"א (ברכ"י סי' רסא סק"א) הביא בשם הגנת ורדים, שהעיד שהמנהג כמו הגאונים. וכך המנהג פשוט. ולמסקנא זמן רבינו תם זו חומרא חשובה, אבל המנהג כהגאונים, ולכן מי שמגיע לסאטמר ברחוב יואל - לפני שנים כשהייתי אברך צעיר, הייתי הולך בכל ליל שבת ללמוד עם חברותא בסאטמר יביע אומר, ולא עשו לי כלום ב"ה... - והם מתפללים מנחה אחרי צאת הכוכבים שלנו, וקוראים 'אצנטור' [עשירי], מנחה, קדושה... לא יענה קדושה או אמון אחרי החזרה שלהם, ואף שעושים כמו רבינו תם - ההוגרים היו עושים כר"ת בין להקל בין להחמיר, גם בשבת, וכל שכן לגבי תפלה - אבל בארץ ישראל המנהג פשוט כמו הגאונים, ואין תעשה נגד המנהג.

לא לענות אמן

כה. הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה⁷ (או"ח סימן צד), נשאל

⁷ לפני שנים הוציאו את הספר הזה בלי מפתחות, זה כמו בית בלי מפתח... איך אפשר, אולי בדמי מפתח...

⁸ בדמשק לא היו הרבה חכמים, היתה משפחת טראב שהיו חכמים ועוד קצת, אבל בחאלב היו הרבה יותר חכמים, למרות ששניהם בסוריה, כי לדמשק הגיע האליאס - ההשכלה האורורה - וקלקל אותם, אבל בחאלב לא נתנו להם מדרך כף רגל. גם לתונים ההשכלה הגיעה, באו עם כיפה גדולה וחשבו שהם דתיים כמותם, והתפתו מהם, וכך הרסו כל חלקה טובה, לכן בתונים היו יותר חילונים, ואילו בגירבא לא נתנו להם להיכנס בשום פנים ואופן, וכך נשמרו.

האמא הרבנית ע"ה היתה בגיל שבע כשאמא שלה נפטרה, בערב פסח בצהריים, נכנסה לשירותים, ונפלה ונפטרה פתאום. עשו את ההלוויה מהר, והיא סיפרה איזה ליל הסדר היה באותו לילה, הסבא המקובל חכם פטאל ישב ובכה, זה פסיק רישיה דלא ניחא ליה... ואחר כך הסבא התחתן, אסור להישאר לבד, האשה החדשה אמרה לבת הרבנית מרגלית לעשות דברים, ואמרה: את לא אמא שלי, אני לא צריכה לשמוע לך... הסבא היה מנסה להשפיע עליה, אבל היא לא רצתה לשמוע. שלחו אותה לאחותה בדמשק שהיתה נשואה לחכם טראב, גרה ולמדה שם עד גיל 14, ואז נהייתה מורה לעברית בדמשק - שם כולם יודעים

אודות ציבור שמתפללים מנחה מאוחר אחר צאת הכוכבים של הגאונים, וכתב שאם יש אפשרות למנעם מלומר קדושה וחזרה, ימנע אותם, ואם אין לו אפשרות, על כל פנים לא יענה אחריהם אמן. וזו סתירה חזקה לדבריו, תראו בילקוט יוסף החדש, שם הבאנו מה שכתב רבי שלמה קלוגר (שם סימן טו), שכל שיש ספק או מחלוקת בברכה, עונים אמן, כי עושה כזמן דאמור, והערנו שצריך עיון בדבריו, כי כאן כתב שהמתפללים מנחה עשרים דקות אחר השקיעה שלנו לא יענה אחריהם אמן, למרות שסומכים על רבינו תם ועשרות ראשונים, ולמה לא יענה אחריהם אמן? אבל לדידן מובן שגדול כוח המנהג כמו הגאונים, שמי שידליק חשמל בליל שבת רבע שעה אחר השקיעה, אם היה סנהדרין היו סוקלים אותו, זה חילול שבת! מפני שכך המנהג, ולכן לא תענו אחריהם אמן.

עד צאת הכוכבים ולא יותר

כו. הפלא שבשו"ת אור לציון ח"א (או"ח סי' כ, י"ד סי' י) חידש, שבדיעבד אפשר להתפלל מנחה עד עשרים וחמש דקות אחרי השקיעה, בטענה שאנחנו מסופקים מתי מתחיל בין השמשות, האם מיד אחרי השקיעה, או 12-14 דקות אחרי השקיעה. וביביע אומר (ח"ו חאו"ח סי' מא אות ט, ח"ט חאו"ח סי' קח אות קג) השיג עליו, עם כל הכבוד שהיה ידיד שלו והערץ ואהב אותו, אבל האמת אהובה יותר, שזו ספק ברכה לבטלה, כי בגמרא ובראשונים משמע שמיד אחר השקיעה מתכסה גלגל החמה, ומתחיל זמן בין השמשות, שהם שלשת רבעי מיל - 13.5 דקות. נפקא מינה, שמי שמתפלל חזרת הש"ץ 25 דקות אחרי השקיעה, לא יענו אחריו אמן, כי אין לכך שום בסיס. בספר מנחת כהן (במאמר א פ"ו) - קדמון לפני כ-380 שנה - מאריך הרבה בשיטת ר"ת ושיטת הגאונים, ומחזק את מנהגו כמו הגאונים. גם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' סב) כתב תשובה בזה, וכן בשו"ת שערי עזרא (חאו"ח סי' כג דף כד ע"ד) - לאחד מרבני דמשק.⁸

יצא לאור

הספר שרבים חיכו לו
ילקוט יוסף ברכות חלק ב'
למנחם הראשון לציון פוסק הדור הגאון
רבי יצחק יוסף שליט"א
נשיא מועצת חכמי התורה

עברית סורית - הרבנית ידעה עברית, ובקיץ קוראת בכל שבת את כל התהלים. בראש השנה וכיפור היתה מתפללת, וקוראת את כל התהלים.

גם ברכת המזון היתה מברכת בנוסח המלא ולא המקוצר. לפני ששים שנה ויותר, כבר אז מרן דיבר בשאלו צדקה נגד מה שהדפיסו ברכת המזון המקוצר. סיפר לי אחד החברים של מרן, שלפני שנים רבות, כשמרן היה ילד קטן בגיל שבע או שמונה - אגב, אמר לי הרב, מעולם לא שיחקתי, לא סטננה ולא מחבואים... היה יושב בהפסקות ומעתיק את נוסח ברכת המזון - לא היתה מכונת צילום, והיו מעט סידורים - והיה יוצא לחצר וקורא למישהו: אתה לא יודע ברכת המזון בעל פה, הנה כתבתי לך את ברכת המזון.

הכתב של הרב היה יפה, היה כותב באותיות מרובעות. יש לי בבית מחברות מילדותו, יום אחד הרב קרא לי, התכופך למיגרה למטה והוציא כמה מחברות, ואמר, אני לא צריך אותם, כתבתי אותם בילדותי. זה אוצר גדול, שמור טוב... ולפי התאריכים היה בגיל 11.5, איזה כתב יפה היה לו, היה מסכם את הגמרא, ומסכם תוס' ומהרש"א. זה מוסר השכל שבבילנו להתחזק. הרב היה מוכה את הרבים כבר מקטנותו, במה שהיה מעתיק את ברכת המזון, וכל פעם נותן לילד אחר.